

<http://zbruc.eu/node/24131>

П'ята імперія Путіна
Гжегож ПШЕБІНДА

Серед груп підтримки Владіміра Путіна під час його вторгнення до Криму вирізнялися представники Ізборського Клубу, нібито найбільш впливова ідейна корпорація при президенті Росії. Наросло навколо цього середовища останнім часом чимало мітів. Одні спостерігачі вбачають у ньому псевдоправославних сталіністів, дуже грізних для Європи, як і для самої Росії. Інші трактують «ізборчан» з опікунчою поблажливістю. Це тому, що згадана група – на чолі зі 76-річним письменником і публіцистом Александром Прохановим – часто буває внутрішньо пересвареною.

Засновницькі міти Росії

Ізборський Клуб виник у вересні 2012 року, під час святкування 1150-річного ювілею града Ізборська на Псковщині. Перша згадка про це місто, розташоване нині поблизу кордону Росії з Естонією, міститься в найдавнішому руському літопису «Повість минулих літ» під 862 роком. Літописець розповідає, як на слов'янську, тоді ще язичницьку землю Новгородську прибули з-за Балтійського моря – тобто зі сучасної Швеції – три брати-варяги: Рюрик, Синеус і Трувор: *«Сів у Новгороді найстарший Рюрик, а другий, Синеус, – на Білім озері, а третій, Трувор, – в Ізборську»*.

Засновники Ізборського Клубу, звертаючись власне до тієї найстаршої традиції, хотіли восени 2012 року уфундувати новий засновницький міт російської держави. Два давніші міти виникли, відповідно, в Москві та Петербурзі. Перший був сформульований і увічнений в епічному творі «Задонщина», що оповідав про перемогу православної Москви над татарами у вересні 1380 року в битві на Куликовому полі. Батько тієї вікторії, великий князь Володимирсько-Московський Дмитрій Донський, був потрактований у «Задонщині», складеній на зламі XV і XVI століть, як спадкоємець київського володаря Володимира I Великого, а новонароджена Москва була визнана за наступницю Києва, який тоді був під владою Литви.

Другий великоросійський міт з'явився допіру в середині XIX століття, коли петербурзькі володарі під впливом аргументації історика й одночасно царського урядовця Ніколая Карамзіна визнали тезу про норманське походження влади й державності в Росії. Спершу на Київсько-Новгородську Русь (а така була тогочасна царська термінологія, що мала на меті послаблення українського елементу в історії Руси) прибули три брати-варяги на чолі з найстаршим Рюриком (862). Відтак та Русь була охрещена й об'єднана Володимиром Великим і його сином Ярославом Мудрим (988–1054). Після того, втім, вона була розчленована (1054–1223) й остаточно розпалася під час наїзду та під ярмом татарів, що супроводжувалося литовсько-польською експансією (1236–1480). Велику справу об'єднання Руси в Росію здійснила, звичайно ж, православна Москва. Бо великі князі й царі Московські не лише перемогли татарів на Куликовім полі («російський Грюнвальд»), але також потім відібрали в Литви та Польщі всі ті білоруські й українські землі, які Велике Князівство Литовське та Корона Польська зайняли протягом кількох століть наступу на схід.

Трансмійсний пас

Перше, установче засідання Ізборського Клубу відбулося в середині вересня 2012 року в палатах Псковського Кремля, в товаристві, між іншим, свіжоспеченого міністра культури Владіміра Мединського. Під час російського вторгнення в Крим він особисто склав знаменитий лист на підтримку Путіна, масово підписуваний різної масті урядовцями та діячами культури. У момент же утворення у Пскові Ізборського Клубу, як поінформувала офіційна «Російская газета» від 15 вересня 2012 року, Мединський розповідав, що в Росії історія та культура завжди була основою національної ідентичності. Цю досить банальну тезу політик підкріпив апологією *«завжди патріотичної Псковщини»*, яка *«народила чимало видатних умів, що формували ідеологію країни протягом багатьох століть»*. Тому таким важливим є, підкреслив міністр, започаткування нового експертного клубу, який створить свіжі ідеї з метою зміцнення держави та розвитку культури.

Ізборчани здобули неформальний вплив біля Путіна ще 2012 року. Нині хочуть не лише дораджувати йому в політично-економічних питаннях і підтримувати його імперську

політику відносно західних сусідів, але й водночас бути трансмісійним пасом, завдяки якому російські люди у провінції довідуватимуться про імперіотворчі плани та починання президента. Журналістка Василиса Романова схвально констатувала на шпальтах «Російської газети» у вересні 2012 року, що *«учасники клубу на своїх зборах будуть провадити дискусії, дотичні до сучасного розвитку Росії, будуть обговорювати долі важливих державних проєктів» і навіть обміркують проблему створення Євразійського Союзу»*.

Цікаво, що за неповні два роки після появи Ізборського Клубу – 28 травня 2014 року – світ почув про створення в казахстанській Астані Євразійського Економічного Союзу, який об'єднав Росію, Білорусь і Казахстан. Цей союз негайно підтримав член-ізборчанин, економіст Михайл Делягін, який вболівав лише за те, що цей «розсудливий крок» напевно не здобуде визнання у Європейського Союзу, бо той перебуває під потужним впливом Америки та Барака Обами.

Інший ізборчанин, Сергей Глазьев (до речі, офіційний радник президента Росії з питань «регіональної економічної інтеграції»), висловився з українського питання. 30 травня 2014 року він в інтерв'ю для РІА «Новості» підвів ризику під президентськими виборами в Україні 25 травня: *«Це були не вибори, а чергова частина телевізійного спектаклю під назвою "європейський вибір України"»*.

Функції фігового листка в Ізборському Клубі виконує архімандрит Тихон Шевкунов, зверхник Сретенського монастиря в Москві і, ймовірно, сповідник і «духовний отець» Путіна. Анексію Криму він визнав за акт історичної справедливості, спрямований не проти України, а проти хрущовського «історичного абсурду», силою якого півострів потрапив у межі України. Нині найбільшу радість духовної особи викликає факт, що на просторах колишнього СРСР Москві вдалося втримати канонічну єдність Російської Православної Церкви, за яку, проте, треба постійно боротися. Шевкунов виступає за «третє хрещення Руси», тобто, фактично анексію України та Білорусі Росією.

Православ'я без віри

Сам народжений у радянські часи у Тбілісі, Проханов походить із старого роду, уже за часів Катерини II засланою на Закавказзя за ересь. Адже Проханови визнавали «молоканство», своєрідний різновид російського протестантизму, близький до баптизму, який навіртає вірників до працьовитості та порядності. Після 1917 року більшість роду негативно сприйняла большевицьку революцію, дехто емігрував до Англії, США й Австралії, а інші потрапили до таборів. Тож нині, коли хтось закине письменникові, що у своїй апології Сталіна він знущається з жертв кривавого

диктатора, то легко дочекається у відповідь, що Проханови теж потерпіли внаслідок большевицької революції.

У 2011 році в телевізійній дискусії під назвою «Поєдинок» ведучий Владімір Соловйов назвав таку позицію «стокгольмським синдромом», але Проханова це зовсім не збиває з лінії. Він є дуже різкий у реакції. Коли в тій самій програмі дістав за свій сталінізм догану від письменника Віктора Єрофєєва, почав на нього кричати: *«Я ніколи не був ні педофілом, ні педерастом, як багато твоїх знайомих, а, може, й ти сам!»*. Затих лише тоді, коли Єрофєєв оголосив телеглядачам, що Проханов їздив по готівку до самого Бориса Березовського – головного «чорного характера» російських націоналістів – у Лондон. Може, щось таке і було, якщо захоплений зненацька Проханов назвав Єрофєєва «доносителем».

Гуру ізборчан ніколи не визнав жодних зв'язків з розвідкою, але можна обґрунтовано припускати, що в ролі радянського шпигуна виїздив у 1970-х і 1980-х роках як військовий кореспондент до Анголи, Мозамбіку, Афганістану, Нікарагуа та Камбоджі. Емануель Каррер, автор, виданої також по-польськи, книжки «Лімонов», завжди називає Проханова «генералом». Деколи його також називають *«солов'єм Генерального штабу»*, але якраз зв'язків з армією письменник не приховував ніколи.

Від 1993 року Проханов видає націоналістично-імперський журнал «Завтра», а після анексії Криму став однією з найвідоміших політичних зірок державних телекомпаній. У Польщі відомий лише як прозаїк – завдяки роману «Операція Гексоген», зрештою, поганого в літературному сенсі – як і все, що він пише. У Росії натомість представляється всім і скрізь як палкий «православний сталініст», смертельний ворог лібералів, Америки та Заходу *en total*. Колись критикував Путіна за опортунізм і підлягання впливам Америки, нині натомість ставить вождя на п'єдестал. Щойно по підписанню російським президентом 21 травня газового трактату з Китаєм Проханов провіщав на російському телебаченні велич Росії та Китаю, а також передрікав швидкий кінець Заходу. Цитував навіть у безумному (а радше дурнувтому) натхненні обширні фрагменти з відомого, явно варварського вірша Олександра Блока «Скіфи» з 1918 року:

*Мільйони – вас. Нас – тьми і тьми, і тьми.
А спробуйте, зітніться з нами!
Так, скіфи – ми! Так, азіати – ми,
З розкосими й захланними очами.*
(переклад Віктора Грабовського)

В імперській ідеології Проханова перемішані сталінізм і явне нехтування Ленінінм, який зруйнував російську державу. Технократизм і захоплення індустріальним і

даоським Китаєм поєднується в нього з псевдомістичним православ'ям, щоправда, без віри в Бога, але з елементами неоязичницької філософії Ніколая Федорова щодо необхідність воскресіння всіх померлих предків, а також із ригоризмом протопопа Авакума, який у XVII столітті започаткував у лоні російського православ'я ересь старообрядців. Ненависть до Америки та «загниваючого» Заходу у Проханова компенсована вірою в «російський космізм», який (з посиланням на Костянтина Ціолковського) має співстворювати ідейну базу для нової імперії, яка би вийшла далеко поза історію та географію.

Ця імперія повинна не так воскресити СРСР, як утворити якісно й територіально нове політичне буття, де з'єднаються великодержавні, православні та сталіністські елементи. В економічному сенсі, завдяки неосоціалістичній економіці (понекуди на ісламський взірць), буде це держава, що тече молоком і медом. Звісно ж, за умови, що Росія, як підкреслює Проханов, не буде утримуватися лише з нафти та газу, але оголосить і реалізує свої нові індустріальні п'ятирічки у співпраці з Китаєм і на погібель Америці та ЄС.

Більші й менші біси

Взірцем для Проханова часами є також нинішня Північна Корея, яку він відвідав особисто в кінці травня 2014 року, а після повернення публічно оголосив в етері ліберального радіо «Ехо Москви», що відкрив у Пхеньяні ідеальне суспільство й ідеального правителя. Вболівав навіть, що деколи бракує йому як сталіністові корейських рис. Виголошував водночас різні нісенітниці: *«Коли помер Кім Ир Сен, то мені казали, що того року журавлі, які мігрують з півночі на південь, прилетіли на два місяці раніше і жалібно курликали цілий час, оплакуючи смерть вождя»*. Тут на думку приходиться нам відома сцена, як у Росії сам Путін також навчав журавлів літати.

Перебуваючи в таких містично-журавлиних просторах, Проханов, проте, вказав під час радіоетеру на одну ваду корейнок : *«Жінки, які стоять на вулиці в міліційних мундирах, чарівні. Але що мене трошки розчарувало: всі вони пласкі, я не бачив там жодної жінки з помітним бюстом»*. Погодьмося, що і в цьому дивовижному визнанні Проханов залишається вірним учнем Сталіна, що, як відомо, мав смак до матерів росіянок.

То чим же є та еклектична нова імперія Проханова, планована ним більш-менш від 2004 року? Першою Російською імперією була Київська Русь, другою – Московське царство, третя – «біле царство» Романових, четвертим – «червоний» Радянський Союз. *«Отож, ми є свідками народження П'ятої імперії. Ще її не видно (...). Але святе зачаття відбулося (...). П'ята імперія – це дрібний хлопець з тоненькою шийкою, у*

сорочці, як юний Варфоломій на картині Нестерова», - читаємо у виданій 2007 року книжці Александра Проханова та Сергея Кугушева «Технології "П'ятої імперії"». Той «юнак у сорочці» з відомої картини Нестерова – це, звичайно ж, молодий ще Сергій з Радонежа, головний святий Московської Русі, який благословив Дмитрія Донського перед битвою на Куликовім полі.

У цій божевільній (на жаль, лише на перший погляд) релігійно-геополітичній візії Проханова Сергій з Радонежа благословляє з потойбіччя Сталіна – як у його кривавих п'ятирічках і концтаборах, так і в «оборонному пакті Ріббентропа-Молотова», перемозі радянського народу над Гітлером і зміцненні впливу СРСР у Центрально-Східній Європі. Тепер той же святий, очевидно, має підтримати з небес Владіміра Путіна, який навесні 2014 року почав нарешті будувати прохановську «П'яту імперію».

Чому, однак, ці сучасні більші та менші біси вибрали собі на місце зачаття Ізборськ Трувора, а не Великий Новгород значно більш відомого Рюрика? Відповідь зрозуміла. Новгород у загальній свідомості асоціюється з демократичними формами в Росії, якими Проханов і його товариші явно нехтують. Старі ж Ізборськ і Псков були і в середньовіччі, і в новіших часах оборонними фортецями, постійно атакованими з боку шведів, німців і поляків за панування Стефана Баторія. Нині, отже, Ізборськ може становити малий центр похмурого великоросійського націоналізму, яким тепер славиться і велика частина Псковщини. Так як колись Ізборськ і Псков захищали православну Москву від католиків і протестантів, так нині Ізборський Клуб має на меті захист Росії від НАТО і ЄС, головних ворогів «П'ятої імперії».

Крим, Донецьк і Польща

За анексію Криму Проханов надав Путіну на шпальтах парафашистського щоденника "Ізвестія" ймення Таврійський. Гітлера головний редактор газети «Завтра» дуже, очевидно, зневажає, вважаючи його послідом огидного Заходу. Проте притиснутий до стіни – як то було в його сварці з Єрофєєвим – Проханов визнає, що якби був німцем, то вождя III Рейху шанував би.

Яблуко від яблуні падає недалеко, бо докладно те саме сказав у середині травня 2014 року в етері «Еха Москви» старший син Проханова, Андрей Фефелов. Постать, щоправда, не така колоритна, як батько, але також знана. Є керівником сталіністського інтернет-телебачення "День". 30 травня сталіністський сайт antifashist.ru гучно поінформував, що «письменник Проханов відпровадив свого сина воювати добровольцем на Південному Сході [України]». Інформація була оздоблена кольоровою знімкою Проханова – звичайно ж, на тлі ікон. Все ж молодий Андрей Александровіч

якось довго не навоювався, бо вже 4 червня виступив знов в етері "Еха Москви", де заапелював на захист «Новоросії».

Тим часом 3 травня шеф Ізборського Клубу підтримав на сторінках rusnowosti.ru «освітній проект» Путіна, який зажадав, щоби до 15 серпня «разом з Російським Історичним Товариством долучити до концепції нового дидактично-методичного проекту вітчизняної історії інформацію про роль Криму, зокрема й міста Севастополь, в історії Російської імперії, СРСР і сучасної Росії». Ця кремлівська кримська новомова дочекалася тепер екзегетики Проханова: «Вкрали нам простір, вкрали потенціал, розчленували нас, вкрали нам нашу історію, нашу ідентичність, але тепер все це повільно, але неухильно, повертається». «Кримський розділ» в новому підручнику буде написаний, на думку письменника, як належить, бо напишуть його не «професори-розумники, а патріоти, яких є багато в науковій історичній школі».

Чи на східній і південній Україні остаточно все закінчиться творенням «П'ятої імперії», а Ізборський Клуб на чолі з Прохановим насититься? Ні, на жаль. Ще на початку 2009 року, недовго після війни Росії з Грузією, я провів разом з доктором Александром Вавжиньчаком інтерв'ю з Прохановим, який тоді здавався нам ще тільки ексцентричним аутсайдером. Однак уже тоді він починав підтримувати Путіна, а на моє питання, чи передбачає війни, не задумуючись, прорік: «Війни, безсумнівно, будуть, при цьому не конче Росія мусить їх виграти – вони можуть її згубити. Йти вони будуть передусім за російські ресурси. Імперія нарешті повинна зрозуміти, що має багато ворогів і повинна приготуватися до війни». На чергове питання, які наслідки з цього будуть для інших держав, зокрема для Польщі, Проханов відповідав: «Думаю, що, найправдоподібніше, нічого доброго. Адже Польща хоче увійти до складу іншої імперії. Вже в ній є, тільки що наразі формально» («Важаться міфи, не факти», „*Nowa Europa Wschodnia*”, ч. 5, 2009).

Проханов й Ізборський Клуб тепер однозначно ставлять на автономну «Новоросію», що тяжіє, зрозуміло, до Москви. Клуб прийняв навіть рішення про утворення регіонального відділу в Луганську, Донецьку та Слов'янську. Членами стали командувачі сил самозваної Донецької народної республіки.

Фефелов натомість в етері «Еха Москви» сповістив, що президент Росії не зумів використати сприятливої ситуації на Південно-Східній Україні. Тому тепер за нього мусить діяти "розумна більшість Росії" з Прохановим на чолі, яка повинна закликати до надання допомоги проросійським сепаратистам і «міжнародним бригадам» в Україні. Ситуацію на сході та півдні цієї країни Фефелов прирівняв до історії Іспанії періоду громадянської війни 1936-1939 років, а обраний президентом України Петро Порошенко є в його очах лише таким собі «невдалим Гітлером».

Варто простежити за цими висновками, бо вони містять нову геополітичну візію Ізборського Клубу. Однієї України в цих планах вже немає – впродовж згаданих п'яти років має вона поділитися на три, а то й більше частин. А антикиївські міжнародні бригади в Україні формуються, як підкреслює Фефелов, з росіян, але також із угорців, сербів, ізраїльтян, палаючих «благородною помстою» одеситів і поляків. Ті останні, розповідає син Проханова, приїхали на схід Україна, щоби помститися за Волинь. Цікаво, що би сказали на такий діагноз польські підписанти ганебного, вірнопідданчого листа до Путіна на чолі зі Збігневом Вжодаком і Анною Разьни. А, може, і ця група заснує в Польщі регіональний комітет Ізборського Клубу.

Отже, чи члени Ізборського Клубу будуть між собою згідні, чи – як вже їм то траплялося – посваряться, не має великого значення. Історія ж бо розвиватиметься в найближчій декаді залежно від цього, чи дух історії дозволить ізборчанам й іншим мілітаристам в Росії у повній мірі розрухати цю воєнну машину, яку Путін запусив у Криму навесні 2014 року. Бо в голові російського президента війна вже, на жаль, постійно присутня, попри його теперішнє тактичне пригальмування.

*****

Переклад «Z» (текст польською мовою – Rzeczpospolita, 21.06.14); професор Гжегож Пшебінда – росієзнавець та історик ідеї, ректор Державної вищої професійної школи ім. Станіслава Пігоня у Кросні. Важливіші публікації: "Володимир Соловійов перед історією" (1992), "Ніколай Чернишевський – пізній онук Просвітництва" (1997), "Від Чаадаєва до Бердяєва. Суперечка про Бога і людину в російській думці 1832-1922" (1998), "Заковулки майстра Воланда" (2000), "Більша Європа. Папа щодо Росії й України" (2001), "Між Москвою а Римом. Релігійна думка в Росію XIX і XX ст." (2003), "Пекло з видом на небеса. Зустрічі з Росією 1999-2004" (2004), "Між Краковом, Римом а Москвою. Російська ідея в новій Польщі" (Москва 2013, російською).

1.07.2014